

LISTY

JADWIGI SZCZAWIŃSKIEJ-DAWIDOWEJ

DO JANA WŁADYSŁAWA DAWIDA

w zbiorach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy
Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego

Redakcja i opracowanie
Justyna Myszkowska

Opracowanie graficzne i łamanie
Ireneusz Frączek

Na okładce:
Jadwiga Szczawińska-Dawidowa i Jan Władysław Dawid.
Ze zbiorów Archiwum Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy

Warszawa 2017

© Copyright by
Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy
Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego

Z rękopisu do druku przygotowała,
wstępem i komentarzami opatrzyła
dr **Justyna Myszkowska**

Słowo wstępne

Niniejsza wystawa nawiązuje do opracowania, które ukazało się drukiem w 2017 roku z okazji jubileuszu 110-lecia Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy.

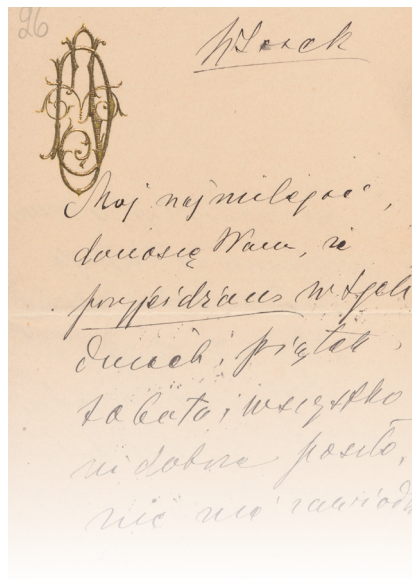
Jak czytamy we wstępie do wydawnictwa, „Listy Jadwigi Szczawińskiej-Dawidowej do męża – Jana Władysława Dawida spoczywały w Dziale Starych Druków i Rękopisów Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy przez sto lat. Zostały tam zdeponowane w 1915 roku po śmierci ich adresata przez Józefa Dawida, wzmiankowanego wielokrotnie na kartach prezentowanej korespondencji.

Sądząc po metryce załączonej do listów, badacze odnosili się do nich z umiarkowanym zainteresowaniem, mimo że ten skromny na pozór zasób epistolarny otwiera wrota do całej epoki i skupia w sobie palące kwestie swojego czasu. Szczawińska-Dawidowa pisze do męża z wnętrza przełomowych wydarzeń, które zwiastują całkowite przeobrażenie dotychczasowych realiów kulturowych, społecznych i politycznych. Głos Dawidowej, donośny i charyzmatyczny, momentami wyraźnie napięty i nerwowy, przebija przez groźne pomruki rewolucji 1905–1907, która na oczach korespondentki nabiera dramatycznego tempa i pochłania niewinne ofiary”.

W wydaniu książkowym zaprezentowano kopie wybranych rękopisów Dawidowej, wobec czego na niniejszej wystawie przedstawiamy skany całego zasobu. Równocześnie przybliżamy sylwetki Jadwigi i Jana Władysława Dawidów, wzbogacone o odsyłacze do ich prac i artykułów. W obszernej przedmowie do książki zarysowano kontekst historyczny, polityczny i filozoficzny towarzyszący korespondencji. Każdy list został opatrzony bogatymi komentarzami, które ułatwiają odbiorcom orientację w tyglu idei i wydarzeń, do których odnosi się korespondencja. Czytelników zainteresowanych problematyką listów zapraszamy do zapoznania się z wydawnictwem dostępnym w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy.

Informacja o publikacji i dystrybucji

Rękopisy listów
w Mazowieckiej Bibliotece Cyfrowej

Protagonści korespondencji

Jadwiga Maria Szczawińska-Dawidowa (1864–1910) – nauczycielka, wychowawczyni, założycielka kółek samokształceniowych, pisarka, publicystka, tłumaczka, animatorka oświaty ludowej, rzeczniczka i organizatorka wyższej edukacji kobiet, inicjatorka i redaktorka czasopism postępowych, orędowniczka nowoczesnego bibliotekarstwa i szkolnictwa.

Urodziła się 5 października 1864 roku w Warszawie jako córka Bronisławy Natalii z Gumbrychtów Szczawińskiej (1845–1925) i Wojciecha (Alberta) Edwarda Szczawińskiego (1832–1898). Miała troje rodzeństwa: Wandę (1866–1955), Helenę (1872–1931) oraz Gustawa Stefana (1874–1937). W 1881 roku ukończyła ze złotym medalem II Żeńskie Gimnazjum Rządowe i przez kilka następnych lat pracowała tam m.in. jako nauczycielka języka polskiego. W latach 80. została także przyjęta do grona pracowników prestiżowej pensji Jadwigi Sikorskiej, wkrótce jednak naraziła się swojej przełożonej za próby unowocześnienia programu nauczania i propagowanie idei socjalistycznych wśród uczennic. Wierna wyznawanym przekonaniom – jednocześnie patriotycznym i postępowym – odsunęła się od pracy legalnej i całkowicie zaangażowała w konspiracyjną działalność oświatową.

Po ukończeniu edukacji gimnazjalnej Szczawińska nie tylko dawała lekcje, ale sama kontynuowała studia na tajnych kompletach prowadzonych w Warszawie przez wybitnych naukowców. W roku akademickim 1885/86 doprowadziła do scalenia rozproszonych grup kursantek, ujednoliciła organizację wykładów i program nauczania. Zjednała dla nowo utworzonej uczelni wyższej, zwanej Uniwersytetem Latającym (nie miał stałej siedziby, a kursy często zmieniały adres), znakomitych profesorów, m.in. Chlebowskiego, Chmielowskiego, Chrzanowskiego, Dawida, Dygasińskiego, Jellentę, Krzywickiego, Nałkowskiego i Smoleńskiego.

Jadwiga Szczawińska-Dawidowa.
„Niepodległość” 1932, t. 6, z. 2, s. 176.

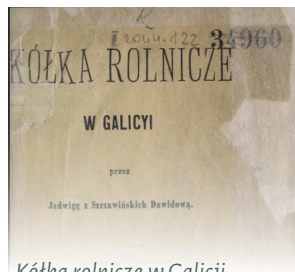
Jednocześnie udzielała się w Kobięcym Kole Oświaty Ludowej. W ramach bezinteresownych działań na rzecz podniesienia poziomu życia włościan założyła pionierską szkołę koszykarstwa w Tokarach i napisała dwie broszury: *Kółka rolnicze w Galicji* oraz *Wojciech Kłos. Historia pożytecznego człowieka*, intensywnie kolportowane na wsi.

W 1889 roku wyszła za Jana Władysława Dawida. W 1890 roku, gdy Dawid objął kierownictwo „Przeglądu Pedagogicznego”, znalazła się w komitecie redakcyjnym dwutygodnika. Pod koniec lat 80. doszło do zatargu w łonie zarządu Uniwersytetu Latającego, przez co Dawidowa została pozbawiona dotychczasowej pozycji liderki. W 1890 roku, w odpowiedzi na potrzeby słuchaczek U. L., założyła w Warszawie Czytelnię Naukową wyposażoną w księgozbiór użyczony m.in. przez wykładowców konspiracyjnej uczelni.

W 1893 roku zmienił się skład zarządu i powołano Czytelnię Dzieł i Pism Naukowych. Jadwiga Dawidowa zajmowała się codziennym funkcjonowaniem placówki w warunkach skrajnie niesprzyjających. Sama zdobywała książki, prenumerowała czasopisma, a przede wszystkim pozyskiwała fundusze poprzez organizowanie odczytów, koncertów i balów dobroczynnych. Narażała się przy tym na kary administracyjne, aresztowania i prześladowania ze strony władz. Na początku 1894 roku Dawidowie zostali osadzeni w Cytadeli Warszawskiej za domniemaną działalność na rzecz Uniwersytetu Latającego. Z braku jednoznacznych dowodów winy, po kilkunastu dniach wypuszczono ich na wolność.

W 1897 roku na łamach „Przeglądu Pedagogicznego” Dawidowa opublikowała artykuł *O potrzebie założenia publicznej biblioteki w Warszawie*, w którym zarysowała wizję nowoczesnej, otwartej dla wszystkich księżnicy na poziomie akademickim. W roku 1898 wycofała się z oficjalnej działalności w Czytelni Dzieł i Pism Naukowych wskutek konfliktu z organizacją studencką „Bratnia Pomoc”. Po odejściu Dawidowej placówka kilkakrotnie zmieniała zarząd i protektorat. W 1907 roku zbiory Czytelni zostały przekazane nowo zawiązanej Bibliotece Publicznej w Warszawie.

W ostatnim okresie życia Szczawińska-Dawidowa poświęciła się głównie działalności publicystycznej i redakcyjnej. Od 1900 roku wraz z mężem prowadziła pismo „Głos”, zamknięte w 1905 roku za głoszenie haseł antycarskich. Prezentowana tutaj korespondencja ukazuje kulisy działalności redakcji „Głosu” w okresie rewolucji. Gdy Dawid został aresztowany za udział w tzw. ruchu konstytucyjnym, jego żona samodzielnie administrowała „Głosem” od marca do czerwca 1905 roku.

Kółka rolnicze w Galicji.
Warszawa 1890
CBN Polona

Wojciech Kłos. Historia pożytecznego człowieka.
Wilno 1900
Mazowiecka Biblioteka Cyfrowa

Po zawieszeniu radykalnego tygodnika przez władze rosyjskie, Dawidowie redagowali „Przegląd Społeczny” (1906–1907), a następnie „Społeczeństwo” (1907–1910). Na łamach wymienionych czasopism wypowiadali się najwybitniejsi myśliciele i działacze kulturalni epoki. Szczawińska-Dawidowa dotykała w swoich artykułach różnych kwestii politycznych i społecznych, z naciskiem na problematykę edukacji.

Ogłosiła ok. 30 tekstów w „Przeglądzie Tygodniowym Życia Społecznego, Literatury i Sztuk Pięknych”, „Przeglądzie Pedagogicznym”, „Głosie”, „Przeglądzie Społecznym” i „Społeczeństwie”. Niektóre z nich doczekały się osobnej edycji, jak *Kółka rolnicze w Galicji*, *O potrzebie założenia publicznej biblioteki w Warszawie* i *Pensje żeńskie*. Opublikowała także przekład *Pamiętnika* wybitnej rosyjskiej matematyczki Zofii Kowalewskiej i tłumaczenie utworu Davida Ajzmana *Nieprzyjaciele*.

Zmarła tragicznie 26 lutego 1910 roku. Po nabożeństwie w kościele św. Aleksandra została odprowadzona na Powązki przez „tłumny orszak żałobny”.

Pamiętnik Zofii Kowalewskiej.

Przekł. J.S.D.

Warszawa 1898

Chetmska Biblioteka Cyfrowa

ARTYKUŁY JADWIGI SZCZAWIŃSKIEJ-DAWIDOWEJ

Kółka rolnicze w Galicji.
„Głos” 1890, nr 22, s. 261–263.
CBN Polona

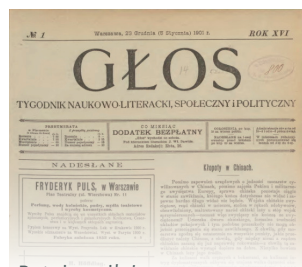
Kółka rolnicze w Galicji.
„Głos” 1890, nr 23, s. 272–273.
CBN Polona

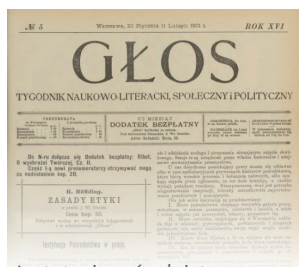
Kółka rolnicze w Galicji.
(Dokończenie).
„Głos” 1890, nr 25, s. 298–300.
CBN Polona

Przyczynę do kwestii dobrobytu włościańskiego.
W: Korespondencje „Głosu”.
Z lewego brzegu Wisły.
„Głos” 1891, nr 44, s. 525–526.
CBN Polona

Ratujmy siły!
„Głos” 1901, nr 1, s. 3.
Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

Instytucja pośrednictwa w pracy.
„Głos” 1901, nr 5, s. 61.
Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

O potrzebie założenia biblioteki publicznej w Warszawie.
„Głos” 1901, nr 10, s. 133–135.
Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

W sprawie pracowników handlowych.

„Głos” 1901, nr 11, s. 150–151.

Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

W sprawie księgarni literackiej.

„Głos” 1901, nr 17, s. 247.

Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

*Autorki i Czytelnicy
Kartki z dziejów nauki polskiej.*

Wacław Natkowski.

„Głos” 1902, nr 2, s. 25–27.

Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

Z prasy fachowej.

„Głos” 1902, nr 14, s. 221–222.

Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

Mieszkania stróżów.

„Głos” 1902, nr 43, s. 660–661.

Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

Mieszkania stróżów.

(Dokończenie).

„Głos” 1902, nr 44, s. 676–677.

Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

Pensje żeńskie.

„Głos” 1905, nr 34, s. 513–514.

Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

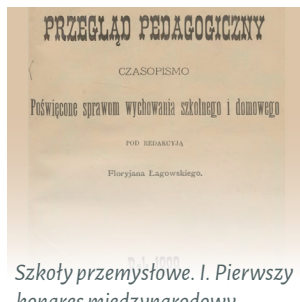
Pensje żeńskie. (Dokończenie).

„Głos” 1905, nr 35, s. 528–529.

Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

„Przegląd
Pedagogiczny”

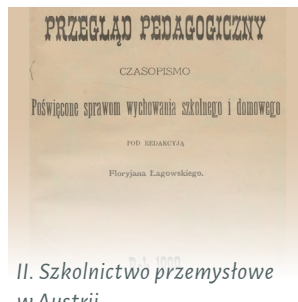

Szkoły przemysłowe. I. Pierwszy kongres międzynarodowy w sprawie oświaty przemysłowej.

„Przegląd Pedagogiczny”

1888, nr 1, s. 6.

Wielkopolska
Biblioteka Cyfrowa

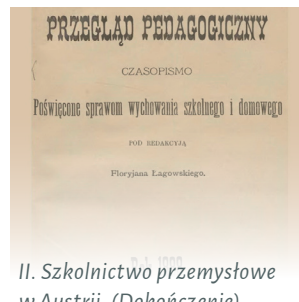

II. Szkolnictwo przemysłowe w Austrii.

„Przegląd Pedagogiczny”

1888, nr 2, s. 18.

Wielkopolska
Biblioteka Cyfrowa

II. Szkolnictwo przemysłowe w Austrii. (Dokończenie).

„Przegląd Pedagogiczny”

1888, nr 3, s. 34.

Wielkopolska
Biblioteka Cyfrowa

*Dzieci i służba.
„Przegląd Pedagogiczny”
1890, nr 1, s. 5–6.
Radomska Biblioteka
Cyfrowa*

*Emigracja i oświata.
„Przegląd Pedagogiczny”
1890, nr 23, s. 272–274.
Radomska Biblioteka
Cyfrowa*

*Praca nauczycieli i nauczycielek.
„Przegląd Pedagogiczny”
1892, nr 20, s. 257–259.
Radomska Biblioteka
Cyfrowa*

*O współczesnym
wykształceniu dziewcząt.
„Przegląd Pedagogiczny”
1895, nr 9, s. 125–127.
Pedagogiczna
Biblioteka Cyfrowa*

*O współczesnym
wykształceniu dziewcząt.
(Dokończenie).
„Przegląd Pedagogiczny”
1895, nr 10, s. 147–150.
Pedagogiczna
Biblioteka Cyfrowa*

*Sprawa higieniczna.
„Przegląd Pedagogiczny”
1895, nr 22, s. 360.
Pedagogiczna
Biblioteka Cyfrowa*

*O potrzebie założenia publicznej
biblioteki w Warszawie.
„Przegląd Pedagogiczny”
1897, nr 10, s. 169–171.
Radomska Biblioteka Cyfrowa*

*Z „Pamiętnika” Z. Kowalewskiej.
Dziecinne lata.
Przekł. J. S. D.
„Przegląd Pedagogiczny”
1897, nr 24, s. 400–405.
Radomska Biblioteka Cyfrowa*

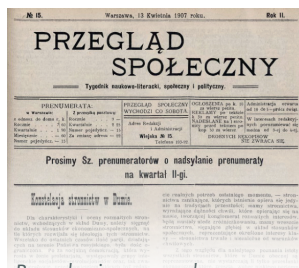
*O partiach postępowych.
„Przegląd Społeczny”
1907, nr 10, s. 142–143.
Jagiellońska Biblioteka
Cyfrowa*

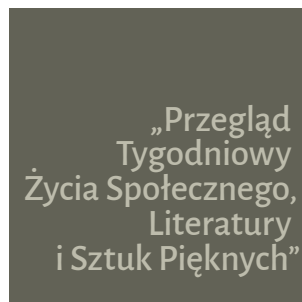
*Kobiety w parlamencie.
„Przegląd Społeczny”
1907, nr 13/14, s. 191–192.
Jagiellońska Biblioteka
Cyfrowa*

*Odpowiedź w kwestii sojuszu
z postępowcami.
„Przegląd Społeczny”
1907, nr 13/14, s. 203.
Jagiellońska Biblioteka
Cyfrowa*

Bezrobocie szwaczek.
„Przegląd Społeczny”
1907, nr 15, s. 217–218.
Jagiellońska Biblioteka
Cyfrowa

Nasze nauczycielki.
„Przegląd Tygodniowy Życia
Społecznego, Literatury
i Sztuk Pięknych”
1897, nr 12, s. 139–140.
eBUW

Plaga uczniów.
„Przegląd Tygodniowy Życia
Społecznego, Literatury
i Sztuk Pięknych”
1899, nr 21, s. 244–245.
eBUW

Plaga uczniów. (Dokończenie).
„Przegląd Tygodniowy Życia
Społecznego, Literatury
i Sztuk Pięknych”
1899, nr 22, s. 255–256.
eBUW

Zjazd kółek rolniczych.
„Społeczeństwo”
1907, nr 8, s. 113–114.
Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

*Nowe prądy w szkolnictwie [na
podstawie pracy dr. M. Kaufmana:
„Nowe prądy w szkolnictwie
amerykańskim i niemieckim”].*
„Społeczeństwo”
1908, nr 29, s. 373–374.
Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

Szkoła dla dzieci mało zdolnych.
„Społeczeństwo”
1908, nr 38, s. 469–470.
Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

David Ajzman: *Nieprzyjaciele.*
(Opowiadanie).
Przekł. J.S.D.
„Społeczeństwo”
1908, nr 26, s. 340–343.
Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

David Ajzman: *Nieprzyjaciele.*
(Opowiadanie).
Przekł. J.S.D.
„Społeczeństwo”
1908, nr 28, s. 360–364.
Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

David Ajzman: *Nieprzyjaciele.*
(Opowiadanie. Dokończenie).
Przekł. J.S.D.
„Społeczeństwo”
1908, nr 29, s. 368–369.
Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

Jan Paweł Władysław Dawid (1859–1914), właśc. Dawidowski – mąż Jadwigi Szczawińskiej, adresat prezentowanej tutaj korespondencji.

Urodził się 26 czerwca 1859 roku w Lublinie jako najstarszy syn Amelii z Witkowskich (ok. 1838–1908) i Wincentego Dawida (Dawidowskiego; 1816–1897). W 1877 roku ukończył Wyższe Gimnazjum Męskie w Lublinie (obecnie Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Staszica), którym kierował Mikołaj Siengalewicz, nadgorliwy rasyfikator i prześladowca polskiej młodzieży. Na dwa miesiące przed maturą Dawid został usunięty ze szkoły za obrazę popa – nauczyciela religii prawosławnej. Dzięki staraniom ojca, który należał do kadry pedagogicznej lubelskiego gimnazjum, zdał jednak egzamin eksternistyczny.

W 1881 roku ukończył wydział prawa Cesarskiego Uniwersytetu w Warszawie. Nie angażował się w polityczne życie studencie, przez co uchodził wśród kolegów za ugodowca i lojalistę, wyznawcę „światopoglądu naukowego”. W 1882 roku wyjechał za granicę na studia przyrodnicze i pedagogiczno-psychologiczne. Kształcił się u najwybitniejszych uczonych niemieckich: w zakładzie Ebbinghausa w Halle i laboratorium psychofizjologicznym Wundta w Lipsku.

Powrót młodego naukowca do Warszawy przypadł na okres absolutnego upadku narodowej oświaty. W gimnazjach rządowych całkowicie zniesiono nauczanie w języku polskim. Warszawa – po likwidacji Szkoły Głównej w 1869 roku – była pozbawiona polskiej uczelni wyższej i legalnych ośrodków badawczych. Dawid włączył się w nurt przedsięwzięć publicznych, kulturalnych i naukowych, które miały doprowadzić do odbudowy polskiego szkolnictwa, a w konsekwencji – do odnowy moralnej narodu.

Jan Władysław Dawid.

Wydawnictwo Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie

Pierwsze artykuły z dziedziny psychologii i pedagogiki opublikował w 1882 roku na łamach „Przeglądu Pedagogicznego”. Równocześnie podjął współpracę z „Prawdą”, „Ateneum” i innymi warszawskimi redakcjami. W 1886 roku ukazała się pierwsza publikacja książkowa Dawida *O zarazie moralnej. Studium psychologiczno-społeczne*. W rok później wyszła drukiem pionierska praca *Program postrzeżeń psychologiczno-wychowawczych nad dzieckiem od urodzenia do 20 roku życia*, która zapewniła autorowi poczesne miejsce wśród czołowych psychologów europejskich. W wymienionej rozprawie Dawid przedstawił własny „kwestionariusz spostrzeżeń”, umożliwiający poznanie umysłowości dziecka. Jako pierwszy badacz polski podkreślił znaczenie analiz psychologicznych w procesie opracowania programów i metod kształcenia.

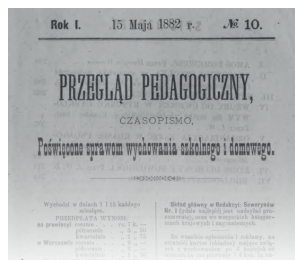
Dawid uważał psychologię za fundament pedagogiki. Dopiero znajomość dziecięcych władz poznawczych umożliwiała, jego zdaniem, właściwy dobór przedmiotów nauczania. Wyniki ankiet przeprowadzonych na podstawie „kwestionariusza spostrzeżeń” zawarł w rozprawie *Zasób umysłowy dziecka. Przyczynek do psychologii doświadczalnej*.

Korzystając z wyników kwestionariusza, opracował dwa programy: kurs języka polskiego dla pierwszego roku nauczania i kurs rysunku dla drugiego roku. Obydwa ukazały się w pracy zbiorowej *Metodyczny kurs nauk...*

W latach 1890–1898 pełnił funkcję redaktora naczelnego „Przeglądu Pedagogicznego” – pisma, które skupiało postępowe środowiska nauczycielskie Kongresówki. Przejmując dwutygodnik założony przez Eugeniusza Babińskiego, sformułował poglądy na istotę i cel nauczania. Potępił tzw. spenceryzm, czyli główny nurt pedagogiki pozytywistycznej (wspierany m.in. przez Bolesława Prusa), który zakładał przewagę praktycznej użyteczności wykształcenia nad wychowaniem do celów ogólnoludzkich, patriotycznych, społecznych.

Pozytywiści uważali oświatę za czynnik wspierający tzw. postęp ludzkości, równoznaczny z dobrobytem materialnym i poczuciem zadowolenia. Dawid natomiast, przebywszy drogę myślową od pozytywizmu do neokantyzmu, głosił, że wychowanie szkolne powinno skupiać się na moralnym doskonaleniu młodzieży. Postulat etycznej, nie zaś utylitarnej orientacji wychowania wzmocnił po roku 1900 jako redaktor „Głosu” – organu radykalnej warszawskiej inteligencji.

Na łamach wymienionego pisma, w imię „powrotu do Kanta”, polemizował z pozytywistami, m.in. Aleksandrem Świętochowskim i Henrykiem Sienkiewiczem, ale także z Zenonem Prze-

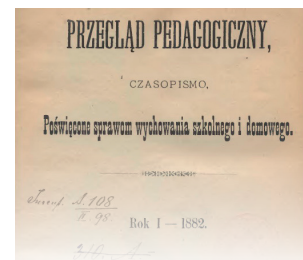

Życie duchowe u noworodka.

„Przegląd Pedagogiczny”

1882, nr 10, s. 317–320.

Wielkopolska
Biblioteka Cyfrowa

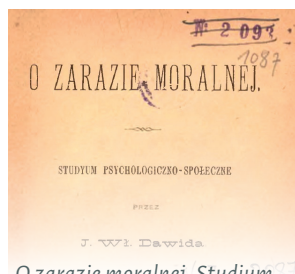

Zanik świadomości.

„Przegląd Pedagogiczny”

1882, nr 11, s. 353–361; nr 13,
s. 391–397; nr 14, s. 437–441.

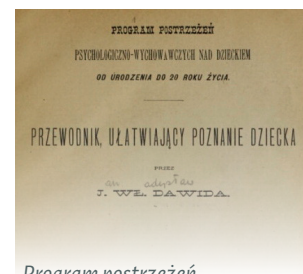
Pedagogiczna
Biblioteka Cyfrowa

O zarazie moralnej. Studium
psychologiczno-społeczne.

Warszawa 1886

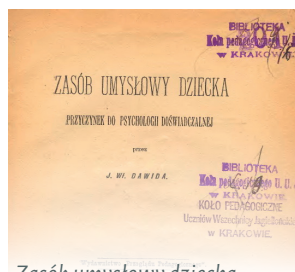
RCIN

Program postrzeżeń
psychologiczno-wychowawczych
nad dzieckiem od urodzenia
do 20 roku życia.

Warszawa 1887

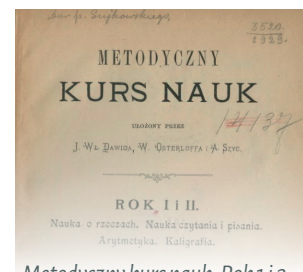
CBN Polona

Zasób umysłowy dziecka.
Przyczynek do psychologii
doświadczalnej.

Warszawa 1895

Pedagogiczna
Biblioteka Cyfrowa

Metodyczny kurs nauk. Rok I i 2.
Nauka o rzeczach, nauka
czytania i pisania, arytmetyka,
kaligrafia.

Warszawa 1898

Mazowiecka Biblioteka
Cyfrowa

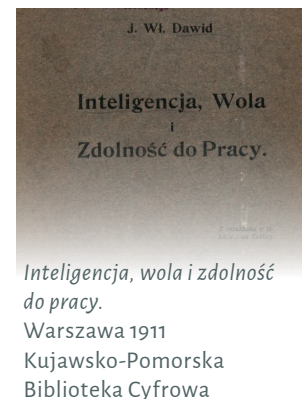
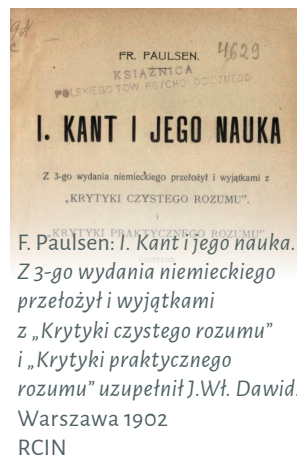
smymkim (Miriamem) – wyznawcą młodopolskiego „kultu sztuki”. W styczniu 1900 roku, po objęciu redakcji „Głosu”, Dawid wystartował z programem etycznym bazującym na zasadzie kategorycznego imperatywu moralnego. W 1901 roku dokonał przekładu monografii Friedricha Paulsena *I. Kant i jego nauka*. Przekład uzupełnił własnym wyborem z *Krytyki czystego rozumu* i *Krytyki praktycznego rozumu*.

Pod kierunkiem Dawida „Głos” przekształcił się w tygodnik polityczno-społeczny niezwiązany z żadną partią, grupujący ludzi o zróżnicowanych zapatrywaniach politycznych, społecznych, artystycznych. Redaktor był zwolennikiem konstruktywnego ścierania się poglądów, toteż kryterium doboru materiałów stanowiła nowoczesność, krytycyzm, samodzielność myśli, a nie ich jednolitość.

Po zamknięciu „Głosu” przez władze carskie Dawidowie założyli „Przegląd Społeczny”, a następnie „Społeczeństwo”. Pisma przestały wychodzić po śmierci Jadwigi Szczawińskiej-Dawidowej, ich niezastąpionej animatorki. Równolegle z pracą publicystyczną Dawid prowadził działalność naukową. Przez wiele lat gromadził materiały do fundamentalnej rozprawy *Inteligencja, wola i zdolność do pracy*. Wyniki badań nad inteligencją dzieci, młodzieży i dorosłych omawiał, w języku wykładowym polskim, na Wyższych Kursach Naukowych w Warszawie (stanowiły kontynuację tajnego Uniwersytetu Latającego, który na przełomie lat 1885/86 zorganizowała Jadwiga Szczawińska-Dawidowa).

Po tragicznej śmierci żony w 1910 roku, Dawid zamieszkał w Krakowie. Poświęcił się m.in. studiom nad filozofią Henryka Bergsona, aby rozstrzygnąć kwestię rzeczywistości nadprzyrodzonej. Pod koniec życia prowadził wykłady z religioznawstwa, m.in. w Collegium Novum UJ.

W 1913 powrócił do Warszawy. Zmarł na gruźlicę gardła w Otwocku. Po nabożeństwie żałobnym w warszawskim kościele św. Krzyża został pochowany na Powązkach, w pobliżu grobowca żony.

Inteligencja, wola i zdolność do pracy.

Warszawa 1911
Kujawsko-Pomorska
Biblioteka Cyfrowa

